

KARÁCSONYI BÉLA

HOZZÁSZÓLÁS HORVÁTH JÁNOS KÖNYVÉNEK VITÁJÁHOZ

Ifj. Horváth János munkájáról (Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái, Akadémiai Könyvkiadó, Bp. 1954.) jóideig mindössze két ismertetés jelent meg. Az egyik a kiváló irodalomtörténész, id. Horváth János tollából látott napvilágot (Galgóczi György *Magyar Nyelv* L. évf. 3—4. szám, 1954. december, pp. 234—242.), aki megállapítja, hogy „irodalom- és történettudományunk körében kivételes figyelmet és meleg elismerést érdemlő jelenség ifj. Horváth Jánosnak könyve”. A munka legtöbb eredményével — így Kézai hantörténeti szerzőségével is — egyetért; néhány esetben további kutatást tart szükségesnek. Végül azt az óhaját fejezi ki, hogy Horváth vesse alá — mint aki a leghivatottabb erre — magyar nyelvű szövegeinket is hasonló jellegű vizsgálatnak.

E komoly súlyú, tárgyilagos és elismerő bírálat alapján pozitív értékelést osztja a másik recenzió is, melyet Dercsényi Dezső írt (*Művészettörténeti Értesítő* 1954. 2. szám, pp. 315—316.). A két bírálat után hosszú csend következett, hogy aztán annál hevesebben lobbanjon fel a (nem mindenkor a tudományos igazság szeretetétől fűtött) vita lángja az 1955. évi Kossuth-díjak odaitélése után. Ezt az időrendiséget pusztán tényként szögezzük le, természetesen anélkül, hogy a „post hoc — ergo propter hoc” elvéből kiindulva akarnánk belőle bármiféle következtetést levonni.

A riadót Mezey László kandidátus fújta meg ismertetésében (*Filológiai Közlöny* I. évf. 2. szám, 1955. június, pp. 274—278.). Megveregetve Horváthnak, mint „középlatin filológiánk érdemes munkása”-nak a vállát, a stílusvizsgálati előzmények historiográfiai felsorolásából tüstént elhagyja Horváth ilyen irányú munkájának említését *Rogierusról*, holott ennek létezéséről feltétlenül tudnia kellene, hiszen ugyanabban a Horváth-Emlékkönyvben jelent meg, amelyben a közvetlenül utána közölt tanulmányt éppen Mezey írta. Megállapítja, hogy a stílusvizsgálat nálunk kevésbé ismert s éppen ezért elhanyagolt módszere külföldön már régóta széleskörű alkalmazásnak örvend, de ugyanakkor óvja az olvasót Horváth követésétől, aki a maga módszerét „igen nagyra becsüli, sőt legtöbbször *döntőnek tartja*”.

Aki figyelmesen és tárgyilagosan elolvassa Horváth könyvét, rögtön láthatja, hogy nála a stílusvizsgálat minden esetben *kiegészíti és alátámasztja* saját alapos *tartalmi kritikai* megfigyeléseinek eredményeit. Horváth maga figyelmezteti az olvasót több alkalommal is a stíluselemek egyoldalú és elszigetelt szemléletének veszélyeire. Számtalan hasonló nyilatkozata közül csak egyet iktatunk ide: „*Önmagában* azonban ezek (ti. a rimes és ritmikus próza — K. B.) *sem* adnak teljesen megbízható eredményt: *a tartalmi szempont soha nem hanyagolható el*” (Horváth i. m. 282. old.). Ismétlem: Horváth ezt az elvet nemcsak figyelmeztetésképpen hozza fel, de egész munkájában következetesen alkalmazza is. Ezek után a legjobb szándék mellett sem tudjuk, hova tegyük Mezey ezen megjegyzését: „*úgy véljük, hogy a szerző módszerének használati utasításából a szükséges óvatossági rendszabályokat*

kifelejtette”, vagy azon megállapítását, miszerint Horváthnak „alapfelfogása” volna „a stílus vizsgálata révén oldani meg egy szöveg történeti és kritikai problémáit.” Itt nyilvánvalóan Mezey *téves* „alapfelfogásával” találkozunk Horváth *állítólagos* „alapfelfogásáról”. Tévedése egy rövid szócska elhagyásából eredhet: mert valójában Horváth helyes „alapfelfogása” szerint egy szöveg történeti és kritikai problémáinak megoldásához a stílusvizsgálat *is* segítséget nyújthat. A továbbiakban tehát Mezey már *saját téves* premisszájának fantómiájával hadakozik, mintegy megpatkolja a nyulat és veri, mint a lovat, — midőn kifejti, hogy Horváth ezen állítólagos „felfogását, sajnos, nem fogadhatjuk el, sőt határozottan el kell utasítanunk. Egy szöveg tartalmi problémáinak eldöntésénél *tisztán* formai eszközök igénybevétele, mint a stílusvizsgálat, nem egyéb formalizmusnál.”

Mezey bírálata, sajnos, a továbbiakban is szemérmesen tartózkodik Horváth könyvének érdemi-tartalmi elemzésétől és saját kritikai megjegyzéseinek tudományosan elfogadható érvekkel való alátámasztásától. Annál inkább bővelkedik különböző inszINUÁCIÓKban. Így csaknem *plagizátornak* állítja be Horváthot, — persze, korántsem használja ezt a csúnya szót, hanem körülírja: „nem töretlen úton halad”, „mások ivedvő eredményeivel lényegében egyeznek” megállapításai, „saját eredményeként említ”, „megállapít . . . mások nyomán”, „megállapításának érdemi része . . . szintén határozott formában már olvasható” más szerzőknél stb. Talán elkerülte volna Mezey figyelmét az általa ismertetett munka gazdag hivatkozási apparátusa? Vagy annyira elmosódik előtte a tudományos irodalom fejlődése, hogy nem mindig tudja megkülönböztetni az *új* eredményeket a régiektől? Avagy nem tartja tudományos teljesítménynek, ha egyes *régi* megállapítások igazságát *új* érvekkel támasztja meg egy későbbi vizsgáló? Nem tudjuk, mi az indíték, de a célzat aligha nevezhető ártatlannak.

A fő „vád” tehát a formalizmus: Horváth „engedte magát módszere újszerűségétől elragadtatni . . . Sok esetben *túlhajtott megállapításai*, amelyekre *elég sok példát* találunk, *nem is egy tévedése* elkerülhető lett volna, ha nem *néz mindent a forma szemszögéből*”. A nyájas olvasó velünk együtt hőn igényelné, hogy *legalább egy* icipici példát hozzon fel a tudós recenzens e veszedelmes „túlhajtott megállapításokból”, e számos „tévedésből”, melyek mind a formalizmus bűnös ágyékából fogantak volna. Kíváncsiságunk azonban, sajnos kielégítetlen marad.

Ezek után azon se csodálkozhatunk, ha Horváthot könyve *egészén* végigvonuló helyes vezérfonalának, a tartalom és forma egységének következetes figyelembevétele miatt *önmagán elkövetett erőszak* vádjával illeti, mondván: „a könyv két legértékesebb fejezete (Anonymus és Rogerius) szinte *sajátmaga ellenére* a tartalmi vizsgálat bázisán épült”.

Amikor Mezey az általánosságok magaslatáról a szakmai konkrétumok mezejére ereszkedik és tárgyi érvekkel próbálja alátámasztani egyes ellenvetéseit, tüstént világossá válik, hogy idegenszerű számára a terep. Először a *rimes prózáról* elmélkedik. Bresslau nyomán „felfedezi” (miért kell ehhez Bresslau?), hogy a latinban egyes casusok és igealakok összecsenenek s ebből levonja azt a „következtetést”, hogy *nem minden rim a tudatosság jele*. Kétségkívül igaza van. Ámde: ha az író ezeket az összecsenő alakokat — a mondatok párhuzamos elrendezésével, gyakran a természetes szórend megcserélésével — a kólonok végein helyezi el s ez a jelenség ismétlődően előfordul, akkor rimes prózával van dolgunk. Vagyis: rimesen összecsenőnek látszó szavak *minden* latin szövegben előfordulnak, de tervszerűtlenül, összevissza, mert *nem szükségszerű*, sőt, kivételes a *kólonvégeken* történő elhelyezkedésük; ellenben a *kólonvégek rimes összecsenése* csak ritkán és elszórtan jöhet létre véletlenszerűen: gyakoriságuk, ismétlődésük a *tudatosságnak, a rimes próza alkalmazásának a jele*.

De miért volt szüksége Mezeynek a fenti „következtetésre”? Azért, hogy megállapíthassa: „A rendelkezésünkre álló magyar emlékek között *egy sincs*, amelyik *elejétől végig* rimes prózában készült volna.” Megnyugtathatjuk: *külföldön sincs*. A példaként felhozott Philipp Harvengtről ő maga is megállapítja (szerintünk erős túlzással), hogy csak „*szinte* minden esetben, igen kevés kivétellel” — tehát nem elejétől végig — írt rimes prózában. (Egyébként nem világos, miért nem idéz egy összefüggő szövegrészt, miért hoz csak kiragadott

mondatokat? Ugyanezt teszi a nagyobbik Gellért-legenda 15. fejezetével kapcsolatban is, ahol a Horváth által közölt példának csak két félmondatát ragadja ki a „véletlenszerűség” igazolására. Így persze mindent lehet „cáfolni”.)

Hazai szövegeink rímes prózai jellegét nem lehet kétségbe vonni azon az alapon, hogy *nem minden* kólonvégűk rímes. A rímes prózát az egész világ latin irodalmában az jellemzi, hogy főként a fontosnak, ünnepélyesnek, kiemelendőnek tartott részek kólonjai vannak prózarímmel ellátva, — de nemcsak prózarímmel, hanem számos más, Horváth könyvében részletesen ismertetett stíluséktímmel is. Más szavakkal: a rímes részletek lehetnek sűrűbbek vagy ritkábbak, művészbibek vagy kevésbé tökéletesek, de olyan *terjedelmesebb* rímes prózai szöveg, amely elejétől végig rímelne, — tudomásunk szerint — a latin irodalomban *nincs*. Ha Mezey ez irányú tudatlanságunkat néhány konkrét példa kétségbevonhatatlan tanúbizonyosságával megrendítené, természetesen módosítjuk véleményünket, de addig megrögződünk ama tévhitünkben, hogy ez irányú tudatlanságunk biztosabb talajon nyugszik, mint az ő tudása:

Végső eredményként Mezey oda konkludál, hogy a Horváth által rímes prózának tartott szövegek *rímesek is, meg nem is*: „nem egészen tudatosak”, „inkább olvasmányok közvetett hatására kell gondolnunk, másoktól ellesett szövegdiszítő kísérletekre inkább, mint a mesterségbeli jártasságból fakadó önálló és tudatos kezdeményezésekre.” Ezek után azt kellene feltételeznünk, hogy a középkori műpróza stílusalakzatainak megnevezései, terminus technicusai (melyeket Horváth pontosan felsorakoztat hazai írásműveinkből), szintén nem a grammatikai és stílustanító *szakirodalom tudatos tanulmányozásának* eredményeképpen kerültek át írónk szókincsébe, hanem e száraz szakkönyveket *szépirodalmi olvasmányként* búvárkodták végig és stílusukat, szakkifejezéseiket öntudatlanul „ellesték”. Hogy miért nem találkoztunk hasonló „utánérzéssel” pl. XVII. századi latin szövegeinkben, melyeknek szerzői szintén olvashatták *Isidorust* és társait, hogy miért éppen csak XI—XII. századi írónk rezonálnak erre a stíluséktímmre, teljességgel megmagyarázatlan marad. De tüstént megoldódik a rejtély, ha a Mezey által tagadott — ám kézenfekvő és bizonyított — tudatosságot elfogadjuk.

Felbukkan a *szöveghamisítás* finom vádja is. Mezey szerint Anonymus „more paganism” kifejezése szövegromlás „more paganismi” helyett, mely Horváthnál „talán csak a teljesebb rímelés miatt maradt »emendálatlan.«” Vagyis: Horváth csupán azért nem javította ki ezt a „szövegromlást”, hogy annál szemléltetőbben bizonyíthassa a részlet rímes prózai jellegét. E „finom” feltételezést azonban a tények nem igazolják. Elég csupán a Juhász László-féle kitűnő kiadás indexét felütnünk s tüstént látjuk, hogy Anonymus a *nem rimes*, részletekben is *mindig következetesen* melléknévként használja az inkriminált szót a „mos” főnév mellett. Ez tehát stereotip kifejezése, melynek „emendálása” sokkal inkább minősülhetne szöveghamisításnak, mint — a kéziratnak megfelelő — változatlanul hagyása! (Horváth egyébként — ettől függetlenül — számos példát hoz fel könyvében arra, hogy írónk a rím vagy a ritmus kedvéért még nyelvtani hibákat is vétene — tudatosan! Ezek „kijavítása” szintén filológiai baklövés volna.) Hasonló a helyzet az *alliterációkkal* is, melyeket Mezey ugyancsak véletlennek tekint, kimutatásukat pedig formalizmusnak. Természetesen: az alliteráció gyakran lehet véletlen vagy elkerülhetetlen. Nem is szoktuk feltüntetni, csak olyan szövegeknél, melyeknek tudatos rímelési szándéka, egyéb ékítmények alkalmazására való törekvése félreismerhetetlen.

Áttérve a *ritmikus próza* területére, Mezey számos új, de tudományos szempontból hasonlóképpen elfogadhatatlan megállapítást tesz. Mindenekelőtt ismét kifejti, hogy a ritmikus próza Horváth által kimutatott példái sem mind tudatos fogalmazás eredményei. „Nem szabad ugyanis elfelejteni — mondja, — hogy a latin prózaritmus gyakorlati ismeretének *lehetőségét* egészen a középkor végéig megőrizték a klasszikusok, különösen Cicero (stylus Tullianus) és az *ugyancsak ritmikusan* szerkesztő egyházatyák olvasása. Ez a magyarázata annak, hogy a Karoling-kor írói *bolognai Hugo* és társai tankönyvei *előtt* és azok *nélkül* is *szép*

és elegáns ritmosos prózát tudtak saját használatukra kialakítani . . . Mindezekből következik, hogy itt egy nagy ezeréves stílári hagyománnyal van dolgunk . . .” stb.

A Mezey-féle megállapítások felületességének illusztrálására elegendő néhány pusztá tényt felsorakoztatni :

1. A latin *klasszikusok* nem írtak *középkori* értelemben vett ritmikus prózát. Nemcsak a klauzulák teljes különbözőségéről van itt szó, hanem a ritmizálás alapelve is egészen más. Köztudomású, hogy az antik klauzula az *időmértéken*, a középkori prózaritmus pedig a *hangsúlyon* alapszik.

2. Cicero stílusa egyáltalán nem azonos a középkori dictatoroknál szereplő *stylus* Tullianus-szal. Ez utóbbi semmiképp sem ritmikus. A Mezey által ismertetett mű (Horváth pp. 50—51.) ezt világosan kifejti.

3. Az egyházatyák és Cicero nyelve, stílusa, „ritmikája” közt alig van kapcsolat. Az a Hieronymus, aki híres álomlátásában ciceroniánizmussal vádolja önmagát, egyáltalán nem alkalmazza, nem is érti a cicerói ritmizálást. Vagy pl. Augustinus maga is bevallja, hogy a latin szavak időmértékét már igen sok esetben nem érzi.

4. Aligha valószínű, hogy a Karoling-kor írói „szép és elegáns ritmosos prózát” írtak volna, mert az antik, kvantitáson alapuló ritmikus próza divatja a VII. században teljesen kivész, a középkori, hangsúlyon alapuló prózaritmus pedig csak a XII. század végén alakul ki. Ha nem így áll a dolog, feltétlenül kívánatos volna, hogy Mezey ez irányú kutatásainak eredményét tegye közkinccsé a *Karoling-kori prózaritmus eddig ismeretlen szabályairól*.

5. Mezey állítása szerint ez a „Karoling-kori ritmikus próza” *bolognai Hugo* és társai tankönyvei *előtt* is virágzott már. A létezés nélküli virágzással kapcsolatos szkepticizmusunkat fentebb már kifejtettük, így csak egy megjegyzést szeretnénk tenni az immár többször inkriminált „Karoling-kori ritmikus próza” és Hugo Bononiensis *összekapcsolására*. Ez pedig a következő : a Hugo *előtt* élt ismeretlen, állítólag ritmikus prózában író Karoling-kori szerzők éppúgy Hugo művétől *függetlenül* használták volna a prózaritmust, mint ahogyan a Hugo *utáni* auktorok is Hugótól *függetlenül* alkalmazták ezt a stílusfajta. *Hugo Bononiensis ugyanis nem foglalkozott a prózaritmus szabályaival, azokat nem is ismerte és a maga stílusaitól kézikönyvét sem ebben a stílusnemben fogalmazta meg, hanem jórészt rímes prózában*. A bolognai mester munkája, persze, nem kötelező olvasmány. De a Mezey által ismertetett munkából (p. 52.) is különösebb nehézség nélkül appericiálható a fenti tényállás.

6. Jóllehet vajmi kevés maradt meg ezután a ritmikus próza „nagy ezeréves stílus-hagyományá”-nak folyamatosságából, ezen időtől és szabályoktól független, eléggé metafizikus-ízű konstrukcióból, mégis ismételtelen feltesszük a kérdést : ha a ritmikus próza alkalmazása is lehet „ösztönös átvételi kísérlet”, miért nem lehető fel pl. XI—XII. századi *hiteles* szövegeinkben? Avagy ebben a korban nem olvasták Cicerót, az egyházatyák műveit, vagy — ha úgy tetszik — a Karoling-kor íróit? A tudatosságot tagadó, „minden mindig lehetséges ösztönösen” szemléletmód nemcsak a tények ellenállásába ütközik, de ellenkezik a tudomány létezéséhez elengedhetetlenül szükséges azon igénnyel is, hogy a jelenségek objektív, szabályszerű ismétlődéséből bizonyos törvényszerűségeket vonjunk le.

Mezeynek mindössze egyetlen gondolatsorát elemeztük a fentiekben. Az eredmény : *nem akadunk egyetlen egy helytálló megállapításra sem*. Így feleslegesnek véljük, hogy kitérjünk az általa felhozott ritmikái példák hibáira. Mint „Horváth János könyvével szemben” ő, úgy bírálatával szemben mi is „sok és nem is jelentéktelen fenntartással éltünk. Ennek szükségességét — úgy véljük” *mi is* — „fejtegetéseink kellőképpen bizonyították.”

* * *

A negyedik bírálat Győry János tollából jelent meg (*Irodalomtörténeti Közlemények* 1955. LIX. évf. 3. szám, pp. 340—348.). E bírálat számos tételére nem térünk ki, mert egyet-értünk ifj. Horváth János válaszával (*ugyanott*, pp. 349—364.).

Györy tónusa — egy-két tárgyilagosabb részlettől eltekintve — leginkább a hitvitázó irodalom szenvedélyes, szubjektív féltelenségéhez, az ellenfél személyes méltóságát és önérzetét is nem egyszer sárba tipró, gyűlölettel izzó elvakultságához hasonlítható. E tónusnak mintegy erkölcsi indítékául — a tudományos igazság keresésének szempontjai mellett — azt hozza fel, hogy neve Horváth munkáján lektorként szerepel, jöllehet említett minőségében a művet tévesnek, teljességgel elhibázottnak s így elfogadhatatlannak véleményezte. Györynek kétségtelenül *igaza van abban*, hogy lektorként való feltüntetéséből egyáltalában nem derül ki, egyetértett-e a könyv tételeivel, javasolta-e megjelentetését, vagy sem. Való tény, hogy jelenleg a köztudatban az él, hogy a feltüntetett lektor *approbálja* a munkát. Nincs igaza viszont akkor, midőn e sajnálatos ténynek ódiúját *a szerzőre* hárítja. Szerző és lektor ugyanis — véleményünk szerint — egyenrangú felek: a lektor azt kifogásolhatja, ami neki tetszik, és a szerző ebből azt fogadja meg, amit jónak lát. A kiadó szuverén joga azután a mű kiadása vagy visszautasítása, a lektori vélemény (legyen az akár pozitív, akár negatív) figyelembe vétele vagy mellőzése. Kiadói joggyakorlatunkban még nem alakult ki megfelelő eljárás mód a negatív lektori vélemények tekintetében. A kérdés jogi és etikai eldöntéséig kiadóink egyelőre — úgy látszik — arra az álláspontra helyezkednek, (amit, ismétlem, a köztudat *nem oszt*), hogy a lektori tevékenység elvégzése tény, mely a véleményezés milyenségétől *függetlenül* fennáll. Vagyis a jelen esetben: Györy János *valóban lektorálta* ezt a munkát és nevének feltüntetése a könyvön egyelőre pusztán ezt aényt fejezi ki. Más kérdés, hogy a kiadó illetén eljárása etikailag helyeselhető-e. Személy szerint az a meggyőződésünk, hogy csak azon lektorok nevét helyes a kiadott munkán feltüntetni, akik a kinyomtatást *javasolják* még abban az esetben is, ha az általuk kifogásolt egyes részleteken a szerző *nem változtatna*.

Györynek tehát teljes joga van bármit kifogásolni. Más kérdés, hogy helyes-e a tanúsított mértékben felháborodnia, mert egyes kifogásai a szerző vagy a kiadó részéről nem találtak elfogadásra. Korántsem bizonyos ugyanis, hogy kifogásai eleve, feltétlenül és mindenkor objektív igazság erejével bírnak. Birálata elvakult, a tudományos tényektől, igazságoktól elrugaszkodott s csak arról győzi meg az olvasót, hogy lektorként való felkérése is — az egészen speciális tárgyi ismeretek és a kívánatos személyi elfogatatlanság, tehát a szükséges *objektív és szubjektív* előfeltételek hiányában — elhibázott lépés volt. Korántsem akarjuk Györy János széles műveltségétől, *a maga tudományának mély ismeretétől* az elismerést elvitatni, *de a stíluskritika vonatkozásában* sajátmaga kelt vitacikkével kétségeket autenticitása felől.

A bevezető értékelés tárgyilagos, elismerő. Elutasítja a formalizmus Mezey-emelte vádját. Szerinte — éppen ellenkezőleg — Horváth „az elemzés alá vett művek *mondanivalóbeli* sajátságainak vizsgálatával sem marad adós, s mihelyt a problémát kényesnek véli, — igen helyesen — a társadalomtörténethez folyamodik útmutatásért”. *Elvben* helyesli módszerét is: „Általában formai elemzéssel kezdi, de mindig igyekszik a művek belső rejtekébe hatolni.”

Ezen elismerő szavak azonban csak azt a célt szolgálják, hogy annál élesebben, kont-raszt-szerűen kiemeljék Györy negatív, elutasító ítéletét Horváth „hibás alaptételei”-ről, elégtelen „világnézeti és szakmai felkészültségé”-ről, „az első pillanatra nagyvonalúnak tetsző konstrukciók mögött megbúvó súlyos tévedései”-ről. Szerinte Horváth nem tud latinul, ál-marxista spekulációkba bocsátkozik, „egyetlen sémára korlátozott” történet szemlélettel rendelkezik, „képtelen megpillantani a magyar múltban az osztályharc roppant lépteit, tükröződését az irodalomban”, „légbőlkapott értelmezés”-re vetemedik, figyelmen kívül hagyja a tényeket, a „bonyolultabb árnyalatokat” nem tudja szétválasztani stb.

Hisszük, hogy a tudomány fórumán nem lehet piaci hangoskodással, szidalmakkal el-terelni a szakértők figyelmét azon vitatott kérdések lényegéről, melyekben Györynek — néze-tem szerint — rendre nincs igaza. Horváth válasza után felesleges hosszú *filológiai* fejtegeté-sekbe bocsátkoznunk, ezért inkább a *történeti* érdekű problémákra szorítkozhatunk.

Csak egy szót „az osztályharc roppant léptei”-ről. Horváth munkájának *legszebb* részletei közé tartoznak azok a tartalmi elemzések, melyekben éppen az osztályharcból vezeti le a népi epikai elemek átalakulását, továbbfejlődését, kölcsönhatását az uralkodóosztály irodalmi síkon *tükröződő* osztályszempontjaival. Az uralkodóosztály igényeit, célkitűzéseit szolgáló irodalmi alkotások vizsgálata során soha nem feledkezik meg a kimutatható politikai motívumokról. Györy azonban éppen ezt hibáztatja. Szerinte „Horváth az Árpád-kori irodalmat, *világpolitikát űző királyaink* korának szöveg emlékeit a pillanatnyi érdekek rögtönzött propagandájának tartja. Az eseménytörténet bizonyos mozzanatainak imitt-amott megszólaló publicisztikáját látja ott, ahol az osztályharc és a pápával, császárral viaskodó *nagystíliú világpolitika* tükröződését kellene megpillantania. Vissza kell utasítanunk ezt a *parlagi, nyárspolgár szemléletet*.” A magunk részéről tudva-tudjuk és készséggel elismerjük, hogy Árpád-kori irodalmi alkotásainknak *igenis vannak*, szép számmal vannak belpolitikai vonatkozásai, sőt, h orribile dictu, csak konkrét „eseménytörténeti mozzanatok”-ból magyarázható tendenciái is¹. Vannak, természetesen, egyetemes történeti vonatkozásai is: ezeket, ahol szükséges volt (pl. az investitúra-harcra kapcsolatban és számos más helyen, — hogy a világirodalmi érintkezéseket ne is említsük), Horváth kiemelte. Mindezt a magunk részéről nem utasítjuk vissza; ellenkezőleg, örömmel üdvözljük, nem tartjuk „parlagi, nyárspolgár szemlélet”-nek, hanem egy pártonkívüli tudós becsületes és eredményes törekvésének a marxista módszer sikeres alkalmazására. Györy itt kifejtett szemléletét viszont nem tartjuk *sem helyesnek, sem eredetinek*. Aki csak egy kevéssé is jártas az ellenforradalmi korszak történeti irodalmában, tüstént észreveszi, hogy Györy Hóman Bálint *szellemtörténeti konstrukciójának* hiányát kifo-gásolja Horváth könyvében, a *középkori magyar nagyhatalom nacionalista vízióját* vetíti ismét elének, azt követeli, hogy holmi földhözragadt belpolitikai, eseménytörténeti konkrétumok, szerinte nyárspolgári, parlagi lapossága helyett „világpolitikát űző királyaink”, „a pápával császárral viaskodó nagystíliú világpolitika” fennkölt, szinte kozmikussá szélesülő perspektívájához mérjük és kapcsoljuk irodalmi felépítményünk jelenségeit. Enyhén szólva, legalábbis kissé korszerűtlennek véljük ezt a sugalmazást, ezt a leplezetlen visszakanyarodást a hómani imperialista „ideálokhoz”, a világhatalmi romantika művirágokból font dicsőség-

¹ Különösen figyelemreméltó ebből a szempontból az István-legendák politikai háttere, melyet Horváth szépen kifejt. Magyarazatára Györy két ellenvetést tesz. Az egyik: hogy a legendában emlegetett merénylők azonosítása Hómantól ered, vagyis Horváth itt lényegében plagizál. A másik: hogy a legenda szerint István király nemcsak hogy nem büntette meg a merénylőt, hanem egyenesen megkegyelmezett neki s így Vazullal való azonosítása tarthatatlan. Az első ellenvetésre megfelelt már Horváth is vitaválaszában. A második problémát könyvében is óvatosan vetette fel, hivatkozva Hómanra („ha helyes ez az azonosítás, ... akkor” stb.). Az óvatosság azonban túlzott volt.

A kisebbik legenda szövege, éppúgy mint Hartviké (párhuzamosan közölve Horváth p. 145.) a kegyelemért könyörgő merénylőre vonatkozólag csakugyan azt mondja, amit Györy állít: Veniam querentem non avertit, facinus facile dimisit. A szöveget azonban tovább kell olvasni, mert mindkét legendának — főként azonban a kisebbiknek — van még mondanivalója a merénnyel kapcsolatban. A két szöveg szerint ugyanis a merénylőt kivallatják büntétsárai felől: idemque iussus traditionis conscios aperuit (Leg. min. c. 7.) és azokat a király elé vezetik: idemque iussu regis homicide illi inventi adducti sunt (Hartv. c. 21.). Hartvik nem is *büntétsákról* beszél, hanem egyenesen *gyilkosokról*, jöllehet a gyilkosságot a többiek nyilván csak kitervelték, de végrehajtásával azt bízták meg, aki „elügyetlenkedte” a dolgot. Ezután mindkét szöveg szerint István ítéletet mond a „gyilkosok” felett, de míg ezt Hartvik szövege nem részletezi, addig a kis legenda részletesen beszámol a példás büntetésről: Ut autem reliquos essent in exemplum, et discerent dominos summo honore venerari, visu privavit, manus noxias abscidit, et qui iniustitia sua insidias iusto sanguini paraverant, iudicio iusticie in malum vite sue devenerunt.

A legendák szövegéből tehát világosan kiderül, hogy az elfogott merénylő csupán eszköz a háttérben maradó összeesküvők kezében, éppen ezért kegyelmez meg neki a király, míg a főbűnösöket példásan megbünteti, hogy az utókor is tanuljon belőle. Sem Hóman, sem Horváth nem állítja, hogy a gyilkossági kísérlet *kivitelezője* lett volna azonos Vazullal. A szövegek viszont egyáltalán nem zárják ki azt a lehetőséget, hogy a merénnyel értelmi szerzője lehetett Vazul is. Míg tehát Györy valóban tévesen azonosítja a merénylőt Vazullal, ezt a tévedését Horváthnak, illetve Hómannak imputálja. Különben: egyáltalán nem valószínű, hogy az összeesküvők közül éppen Vazul vállalta volna magára a gyilkosság végrehajtását. Egyrészt — mivel szabad bejárása volt az uralkodóhoz — a merénylethez nem lett volna szüksége segítőtársakra, másrészt társai, akik trónra kerüléséhez a rendszerátvétel reményét fűzték, aligha őt szemelték volna ki a mégis csak kockázattal járó tett végrehajtására.

De Horváth elemzése szempontjából nem is ez a lényeges. Fő mondanivalója az, hogy a merénylők büntetésének kíméletlen, realiztikus ábrázolása és részletezése, amely *csakis a kisebbik legendában* olvasható, aktuális politikai utalás a Kálmán király és Álmos herceg közt lejátszódott, hasonlóan tragikus eseményekre s az egész legendarészlet nem más, mint Kálmán király kegyetlen tettének — Álmos megvakíttatásának — történeti síkon való igazolása. Ez is alátámasztja a kisebbik legenda keletkezési idejével kapcsolatos terminus post quem (1009, Álmos megvakíttatása) helyességét.

koszorújához, melynek enyhén porosodó babérjában szemérmesen pironkodik s önön magát is oda nem valónak érzi a fügefalevélként odavetett „osztályharc” szó.

A Hóman-féle középkori magyar nagyhatalmi koncepciónak egyik sarkalatos jellemző vonása volt a vallásos élet, a hitbuzgalom állítólagos elmélyülése, ami az új szerzetesrendek megjelenésében jutott volna kifejezésre. Talán *véletlen*, de Győrynél is valami hasonló, bár sokkal kategórikusabb állítást olvashatunk a ciszterciekről: „Márpedig tudnia kellene minden középkorkutatónak, hogy . . . megjelenésük a szerzetesi élet *fellendülését* és nem hanyatlását jelentette. Horváth mindezt nem tudja . . .” stb. — Függetlenül attól, hogy a szerzetesi élet lehanyaglását törvényeink mellett a Gellért-legenda is tényként konstatálja, valóban „tudnia kellene minden középkorkutatónak”, hogy az új szerzetesrendek megjelenése a bencés-rend elvilágiasodásával és az egyház lelki befolyásának általános hanyatlásával kapcsolatos. A hatalmas birtokokkal rendelkező Benedek-rend a szerzetesi szegénység és alázat paródiáját megtestesítő gazdagságával nem tudta többé betölteni a szociális demagógia területén reá háruló feladatkört s ezért az éleződő osztályharc közepette a hazánkban és a körülötte fekvő országokban fellángoló eretnek-mozgalmak ellen szükség volt újabb szerzetesrendek betelepítésére. Hogy mennyire nem a szerzetesi élet fellendüléséről van szó a XII. században, azt bizonyítja ezen új rendek ugyancsak rohamos elvilágiasodása, meggazdagodása, ami arra készíti az egyházat, hogy a XIII. század első felében az ún. koldulórendek képében a szociális demagógia újabb fegyvereit vesse be a falun és mezővárosban egyaránt szélesülő osztályharcba.

Győry helyenként annyira nekikeseredik a bírálatnak, hogy még a humorérzékét is elveszíti. Nem látja pl. az iróniát abban a „középkori közhelyben”, hogy II. István, midőn a közelgő halál kutyaszorítóját érezte, otthagya a trónt és szerzetesi csuhát öltött. Persze ahhoz, hogy e megjegyzés *valóban* irónikus élet megérthessük, el kell olvasni a Képes Krónika egész vonatkozó részét, mely felsorolja II. István durva kegyetlenkedéseit. Még súlyos betegségében is, midőn átmenetileg jobban érezte magát, arról ábrándozott, hogy kedvelt kunjai állítólagos sérelmét tízszeresen megfizetteti a magyarokkal. E nem éppen keresztényi szándékát megnyugtatóan közölte a kunokkal, akik örömben úgy megropogtatták, *megszorongatták*, hogy állapota ismét válságosra fordult. Ekkor már maga is érezte, hogy *a halál szorongatja* s ezért öltött szerzetesi csuhát. A krónikás megjegyzésének iróniáját még hegyezi az, hogy haláláról meg sem emlékezik, csak szárazon hozzát teszi: szerzetesi csuhát öltött uralkodásának 18-ik évében és Váradon temették el.

Mellőzzük a László-kori Gestával kapcsolatos zavaros fejtegetéseinek interpretációját (itt hivatkozás történik „az Árpád-kor szellemé”-re — sic!) és áttérünk Győry *Aba Sámuel-koncepciójára*. Minthogy a leggondosabb kivonatolással sem tudnánk valamennyi árnyalatot visszaadni, szóról-szóra idézzük a megfelelő részt: „Ilyen nyers beavatkozással intézi el (ti. Horváth) azt a sokrétű részletet, amelyet tüzetesebben — úgy látszik — nem óhajtott megvizsgálni. A krónika idevágó fejezeteiben ugyanis tényleg van német szimpátia, de kizárólag az Aba Sámuel leverő császár iránt, ugyanakkor gyűlölet Aba Sámuel népi uralmával szemben, de egyben a meghalt Aba emlékének babonás tisztelete is. Mindezek a vonások végigszántják az egész (?) krónikát. Értelmezésükhöz a hűbériség nemzeti problémájának ismerete kell, amely az osztályproblémától természetesen elválaszthatatlan: Péter idegenuralmával szemben a krónikás a kismemizett magyar urak pártjára áll, Aba antifeudális kormányzásával szemben viszont helyesli a császári intervenciót, a némettől való függés ellensúlyaként pedig a meghalt Aba Sámuel mint szentet idézi fel. Ezt a *szimbolizmus ellenére is világos mondanivalót* nem helyezte kellő megvilágításba . . .” (ti. megint csak Horváth). Mindebből Győry levonja a konklúziót: „Úgy érezzük, Horváthnak sem oknyomozó módszere, sem tárgyi és nyelvi felkészültsége nem volt kielégítő Árpád-kori irodalmunk *alapvető világnézeti*, időrendi és szövegkritikai kérdéseinek tisztázására.”

Horváth — teljes joggal és feltétlenül helyesen — azt a kézenfekvő feltevést kockáztatja meg, hogy a krónika mai szövegének ellentmondásos, egyrészt németgyűlöletből izzó,

másrészt a német krónikahagyományra támaszkodó, németbarát részei nem származhatnak *egy szerzőtől*: utóbbiak egy későbbi — szerinte a Kálmán-kori — folytató betoldásai. Györy *egy író* fogalmazásának tartja ezen egymással ellentétes elemeket és megpróbálja az ellentmondásokat feloldani, kimagyarázni, egységes írói koncepcióba gyömöszölni. *Erre* valóban elmondhatjuk, hogy Prokrustes-ágy, melyben mostmár az alábbi, „szinbolizmusa ellenére is világos mondanivaló” szunnyad, (amit azonban egyáltalán nem fenyeget az a veszély, hogy a vulgáris közérthetőség mocsarába fullad): a krónikás műve megírásakor egyszerre Péter-ellenes, németellenes, Aba-ellenes, antifeudális-ellenes, császárpárti és („babonás tiszteletből”) Aba-párti.

Amint látjuk, a „koncepció” tele van meddő, a legkevésbé sem dialektikus ellentmondásokkal. Sajnos, nem dicsekedhetünk „a hűbériség nemzeti problémájának” megkívánt azon ismeretével, mely egycsapásra átsegíthetne bennünket megértésének nehézségein. Egy tény azonban megvilágosodott előttünk: Györy ugyan csak egy kis ablakocskát nyitott történelemszemléletére, de az is elégséges annak megállapításához, hogy terminológiáján túlmenően szemlélete is nyilvánvalóan antimarxista a szó legáltalánosabb értelmében; a marxista szemlélettel ugyanis nem egyeztethető össze semmiféle zűrzavar és homály. *Hamisítatlan szellemtörténet ez is*, amelyet aligha léplezhet a szervetlenül odavetett „osztályprobléma” kifejezés. Úgy látszik, Györy a felszabadulás után is (vö. *Gesta regum — gesta nobilium*, 1948.) kinyilvánított szemléletmódjától *máig sem* tudott elszakadni. Ezért legalábbis szerénytelenségnek hat, midőn Horváth világnézeti felkészültségét redukálja nullára.

Am nézzük a szakmai felkészültség oldalát! „Horváth teljesen *ötletszerűen fogja rá* egy-egy szövegre, hogy rimes vagy ritmikus próza s idevágó elemzései — művének csaknem kétharmada — *egyenesen nevelésesegek*” — hangzik a súlyos bevezető. „Sajnos, Horváth a középkori dictatorok meghatározását a rimes prózáról nem értette meg... Így hát nekünk (ti. Györynek) kell magyarázoznunk a középkori rimes próza mibenlétét.”

Magunk is másfél évtizede foglalkozunk stíluskritikai vizsgálódásokkal és — mondani sem kell — szívesen tanulunk mindenkitől. Ahogyan azonban Györy „magyarázza” a középkori rimes próza „mibenlétét”, azt nem tudjuk magunkévá tenni, mivel „teljesen ötletszerű” és „egyenesen nevelésesegek.” A rimes prózát ugyanis úgy „magyarázza” meg, hogy egyidejűleg nyomtalanul *ki is írta az egész világirodalomból*. A rimes prózát, melynek a *legcsekélyebb köze sincs a hangsúlyhoz*, olyan légbőlkapott, szigorú hangsúly-törvényhez akarja kötni, hogy annak elfogadása esetén — ismétlem — a világirodalomban nem maradna egyetlen rimes prózának minősíthető összefüggő szöveg sem! Az ilyenfajta vizsgálati eljárás során elhulló selejt valóban kerek 100% volna. Minthogy azonban a rimes prózát nem kívánjuk kiselejtezni, inkább a Györy-féle új „törvény” alkalmazásától tekintünk el.

Amilyen *szigorú* Györy a rimes próza „alapszabályával” kapcsolatban, annyira *liberálisan* kezeli a ritmikus próza *sokkal szigorúbb kötöttségű* törvényeit, melyekkel sajnos, szintén nincs tisztában. Szerinte pl. a tihanyi alapítólevélnél „*virtuózabban ritmizált* oklevelet alig lehet elképzelni.” Minthogy a tihanyi alapítólevél dátuma 1055, Györy „megállapításából” két következtetés vonható le:

1. Ha a tihanyi alapítólevél *valódi*, akkor nálunk a XI. században, a külföldi gyakorlatot *messze megelőzve* a ritmikus próza szabályainak „virtuóz” ismeretét kell feltételeznünk. Ez esetben viszont valamennyi eddig hitelesnek tartott XI—XII. századi oklevelünk *hamis*, mert ezek hírből sem ismerik a prózaritmust.

2. Ha a prózaritmus ismerete a XI. században hazánkban *mégsem* bizonyítható, úgy *a tihanyi alapítólevél a hamis*.

A magunk részéről teljességgel meg vagyunk győződve arról, hogy bármelyik következtetés levonása *alapvetően téves* volna s ezért szerényen megkockáztatunk *egy harmadik állítást*, melynek igazsága sziklaszilárdan áll előttünk és amit bizonyítani is tudunk: Györy „megállapítása” durva hamisítás, melynek a tudományosság *látszatához* sincs köze. Megvizs-

gáltuk a tihanyi alapítólevél egész szövegét (Bárczy kiadása alapján) és arra az eredményre jutottunk, hogy 48 abszolút mondatvége közül mindössze 13 mutat ritmikus képletet, ami *teljességgel kizárja* a szándékolttságot. Az oklevél bevezető része (l. Horváth p. 81.) minden kétséget kizáróan *rimes prózában* íródott. (A birtokadományokat felsoroló contextus rimes megfogalmazása nem szokásos.) A Győry által felsorolt *ritmikus* klauzulák számát jelentősen *bővíteni is lehet* (sok cursust nem vett észre!), ennek ellenére sem ritmizált a szöveg, mert a *ritmikus prózának alapszabálya, hogy az abszolút mondatvégeken* (kivéve a pápai oklevelek csekélyszámú, szigorúan meghatározott részeit) *szabályos cursusnak kell elhelyezkednie*. Ez olyan szabály, melyet a *legprimitívabb* ritmikus prózai gyakorlat is szinte 100%-ig megtart (leszámítva természetesen a nyilvánvaló szövegromlásokat). A prózaritmus *művészi* alkalmazásáról akkor beszélhetünk, ha ezen túlmenően a mondatok belsejében elhelyezkedő *kölonvégek is* ritmikus képletet mutatnak. (Ez alól kivételt alkothatnak a tulajdonnevek, szó szerinti idézetek nem-ritmikus szövegből és egyes esetekben az olyan kölonok, melyek után relatív mondatfűzés következik.) A tihanyi alapítólevél azonban, melynél az *abszolút* mondatvégek *háromnegyede nem ritmikus*, nem is szólya a kölonvégekről, nem nevezhető „az elképzeltet legvirtuózabban ritmizált” szövegnek, sőt, *egyáltalán nem ritmikus*.

Teljességgel hasonló a helyzet *Anonymus* Prologusával kapcsolatban is, melyet szintén „elejétől végig pompás ritmikus prózában” írotnak vél Győry. Nézzük itt is a pártatlan számadatokat. A Prologus 8 abszolút mondatvége közül 4 ritmikus, az 55 kölonvégből pedig 25. Itt is sokkal több cursust tudtunk tehát kimutatni, mint Győry, mégsem oszthatjuk véleményét, mert az alig 50%-os arány miatt a Prologus szövege *nem minősíthető* ritmikus prózának, nem is beszélve *Anonymus* többi fejezetéről, *műve egészéről*. A ritmikus prózát ugyanis — eltérően a rimes prózától — az jellemzi, hogy *az egész szövegnek ritmizálnak kell lennie*.

Ugyancsak megvizsgáltuk Péter prépostnak ama 1210-es oklevelét, melynek elemzése miatt Győry azt a vádat emelte Horváth ellen, hogy „a tudományos tisztesség határához közeledik.” Az eredmény (Wenzel kiadása szerint): 16 abszolút mondatvégből 12, a 65 kölonvégből pedig 43 a ritmikus. Vagyis: Horváth *korrektül* állapította meg, hogy az oklevél *közeledik* a ritmikus próza *határához*; itt már látunk bizonyos *törekvést* a prózaritmus szabályainak alkalmazására, a $\frac{2}{3}$ -os eredmény azonban korántsem kielégítő. (Az oklevél ritmikája tökéletesen igazolja Horváth azon állítását, hogy nálunk a XIII. század első évtizedei a ritmikus próza alkalmazásához való átmenetet jelentik.)

A fentiek tükrében felvethetjük, hogy most már ki az, aki „azt nevezi rimes prózának, ami neki úgy tetszik”, aki „ugyane módszer szerint bánik el a prózaritmussal”, aki „felelőtlen módszerével bármit bebizonyíthat”! Győry épp annyira ért a rimes és ritmikus prózához, mint Mezey. Nem véletlen, hogy *Hugo Bononiensist* ő is „*ritmikus* prózában író olasz dictator”-nak tartja.

A továbbiakban ezt állítja Győry: „Ahol Horváth krónika-szövegrészeket datál, vagy fiktív szerzőknek tulajdonít ritmusvizsgálatával, *ott minden megállapítása revízióra szorul*. Iskolapéldája ennek a könyve 256—259. oldalain található részlet, amelyben ritmikusnak mond ritmus-hibáktól hemzseggő szövegeket és vice versa.” Bár az eddigiekből is kiderült, hogy Győry sommás értékítéleteit nem egyszer ellenkező előjellel kell ellátni, ellenőriztük Horváth megállapításait a kérdéses oldalakról. Az eredményt ide iktatjuk:

1. *Állítás*: A 181. fejezettől kezdve a krónika mintaszerű ritmikus prózában van megfogalmazva.

Próba:

181. fejezet: 5 abszolút mondatvégből 4 szabályos cursus, az ötödik bibliai idézet. 8 kölonvég van, mind ritmizált.

182. fejezet : 3 abszolút mondatvégből 1 hibás, viszont a 7 kólonvég mind helyesen ritmizált. A szövegromlás feltételezhető.
183. fejezet : 2 abszolút mondatvégből 1 hibás, de erre van jól ritmizálható (velox) szövegvariáns. 7 kólonvégből 2 nem ritmikus.
184. fejezet : 1 abszolút mondatvége ritmikus, 2 kólonvége szintén.
185. fejezet : 3 abszolút mondatvége ritmikus, 7 kólonvége közül 2 nem.
186. fejezet : 17 abszolút mondatvégből 2 nem ritmikus (az egyikre van ritmizálható — tardus — szövegvariáns), 25 kólonvégből 6 nem ritmikus.
187. fejezet : 9 abszolút mondatvége mind ritmizált, 7 kólonvége szintén.
188. fejezet : 9 abszolút mondatvége mind ritmizált, 23 kólonvégből 4 nem.
189. fejezet : 3 abszolút mondatvégből 1 hibás, 7 kólonvége mind ritmizált.
190. fejezet : 6 abszolút mondatvége mind ritmizált, 13 kólonvége szintén.
191. fejezet : 6 abszolút mondatvége közül 1 hibás, 6 kólonvége közül szintén 1.
192. fejezet : 8 abszolút mondatvége mind ritmizált, 14 kólonvége szintén.
193. fejezet : 6 abszolút mondatvége mind ritmizált, 9 kólonvége szintén.
194. fejezet : 5 abszolút mondatvége mind ritmikus, 15 kólonvége közül 1 nem.
195. fejezet : 2 abszolút mondatvége ritmikus, 6 kólonvége szintén.
196. fejezet : 13 abszolút mondatvégből 1 nem ritmikus (ez azonban helynév. De van planus-t adó szövegvariánsa is). A 25 kólonvég mind ritmikus.
197. fejezet : 1 abszolút mondatvége és 2 kólonvége ritmikus.
198. fejezet : 3 abszolút mondatvége és 7 kólonvége ritmikus.
199. fejezet : 1 abszolút mondatvége és 1 kólonvége ritmikus.
200. fejezet : 1 abszolút mondatvége ritmikus.
201. fejezet : 1 abszolút mondatvége és 5 kólonvége ritmikus.
202. fejezet : 1 abszolút mondatvége ritmikus.
203. fejezet : 2 abszolút mondatvége ritmikus. 7 kólonvége közül 1 nem.
204. fejezet : 1 abszolút mondatvége ritmikus.
205. fejezet : 1 abszolút mondatvége ritmikus.
206. fejezet : 14 abszolút mondatvége közül 1 nem ritmikus, a 17 kólonvég közül szintén 1.
207. fejezet : 7 abszolút mondatvége közül 1 nem ritmikus, 18 kólonvége közül 2.
208. fejezet : 2 abszolút mondatvége ritmikus, 3 kólonvége szintén.
209. fejezet : 32 abszolút mondatvég közül 9 nem ritmikus. Ebből az egyiknél a szövegvariáns velox-ot ad, két esetben pedig tulajdonnév van a klauzulában. A 63 kólonvég közül 14 nem ritmikus. Ezek közül 1 tulajdonnév.
210. fejezet : 1 abszolút mondatvége ritmikus.
211. fejezet : 6 abszolút mondatvége közül 3 nem ritmikus. A 15 kólonvégből 4 nem ritmikus.
212. fejezet (a Sambucus-kódex szerint) : 3 abszolút mondatvégből 1 nem ritmikus, 2 kólonvége ritmikus.

(Az Acephalus folytatása) : 4 abszolút mondatvége ritmikus, 11 kólonvége közül 6 nem ritmikus.

(A Képes Krónika szövegében) : 7 abszolút mondatvég közül 2 nem ritmikus. A 23 kólonvég közül 12 nem ritmikus.

Fenti vizsgálatból kiderül, hogy a 181—208. fejezetek ritmizálása — a helyenként többszöri másolás és szövegromlás ellenére is — kitűnőnek mondható. A 209—212. fejezeteknél jelentős visszaesést tapasztalunk a cursus szabályos alkalmazása terén. Horváth erre vonatkozólag azt mondja (p. 260.), hogy a 211. fejezettől kezdve nem a kitűnően ritmizáló minorita barát fogalmazta a szöveget, mert ez a rész mind szókincsében, mind pedig kifogásolható ritmusával eltér az előzőktől. A magunk részéről — stilisztikai szempontból — a 209.

fejezet előtt vonnánk meg a határt. (Meg kívánjuk azonban jegyezni, hogy ellenőrző vizsgálatainkban a kólonoknál is a legmerevebb szigorúságot alkalmaztuk, vagyis számos — általunk statisztikailag ritmustalannak vett — kólonvég esetében relatív mondatfűzés következik; ilyen esetben tudvalevően nem követelmény a cursus.)

2. *Állítás*: Ugyancsak ritmikus a 179. fejezet és a 174. fejezet Bánk-epizódja (sed proh dolor — subsecuta), a 83. fejezet utolsó mondata (nunc in eodem — fabricata).

Próba:

179. fejezet: 7 abszolút mondatvégből 1 nem ritmikus, — ez azonban vers-idézet, — 17 kólonvégből 2, ezek egyike helynév.

174. fejezet: 4 abszolút mondatvége mind ritmikus, 5 kólonvégből 2 nem.

83. fejezet: 1 abszolút mondatvége ritmikus, 2 kólonvége közül 1 nem.

3. *Állítás*: ritmikus a „Per me reges regnant” kezdetű Prologus.

Próba:

2. fejezet: 13 abszolút mondatvég közül 5 nem ritmikus, — ebből 3 bibliai idézet. A 27 kólonvég közül 5 nem ritmikus.

4. *Állítás*: Ritmikus a Képes Krónika és a Dubnici Krónika bevezetőjéből az „incepta — refutando” rész.

Próba: 1 abszolút mondatvége velox.

Úgy véljük, felesleges folytatni. Györy azon állítása, hogy Horváth „ritmikusnak mond ritmus-hibáktól hemzseggő szövegeket és vice versa”, alaptalannak bizonyult. A későbbi átírások, másolások sem tudták eltörölni a fentebb vizsgált szövegek *tudatos* ritmikáját.

Néhány szót még Györy személyes indítékairól. Hozzá is méltatlan tónusának egyik kiváltó oka az, hogy Horváth helyesbíti, illetve cáfolja Györy néhány, kellőképpen meg nem alapozott korábbi eredményét. Harcát azonban nem egyenesen vívja, hanem *a tergo*. Jellemző erre alábbi megjegyzése: Horváth „*hamis adatokkal* oktat ki olyan jeles középkorkutatót, mint E. Faral” (vö. Horváth p. 197.). Györy nem tartja szükségesnek, hogy kifejtse, mik ezek a „hamis adatok”. De nem is ez a lényeges. Az inkriminált helyen ugyanis Horváth nem annyira Faral, mint inkább Györy állításával száll vitába, aki „kelléténel jobban hitelt ad Faralnak az irodalmi személyleírás XII. századi »új« módját illetően . . . A »főnről lefelé haladó« személyleírás ugyanis — és ez elkerülte Faral figyelmét is, — megtalálható a XII. századot megelőző korok latin irodalmában is” stb. (Utána az állítást bizonyító hivatkozások.) Amilyen szerencsétlenül védi meg Faralt — önmaga helyett, — éppoly sikertelenül szegődik fogadatlan prókátorként a kitűnő Györffy György mellé is, aki aligha kér az ilyen tónusú „védelemből”.

Györy ismertetésének vége, — mint egész hangneme —, példa nélkül áll felszabadulás utáni vitairadalmunkban. „. . . Úgy érezzük, — írja — Horváth *végleg átlépi a tudományos tisztesség határát* . . . légből kapott sémák, meg nem értett kategóriák Prokrustes-ágyába kényszerítette Árpád-kori prózánkat . . . Elmondhatjuk, hogy Horváth a legnagyobb szabású és legradikálisabb revíziót végezte Árpád-kori irodalmunkon és középlelatin filológiánkon. Teljesen szétfejtett úgyszólván minden eddigi eredményt, elszurkított minden színt, amit a

megelőző kutatás *nagynehezen ráillesztett* erre a súlyos anyagra, az eddig megállapított korszakhatárokat elmozdította, olyan módszerrel, amellyel maga sem volt tisztában. Előfordult már, hogy *cinizmusból* valaki remekművet alkotott, *de tudatlanságból még sohasem csináltak tudományt*. A kutatónak, aki ezután foglalkozik majd hasonló kérdésekkel, első kötelessége lesz: *óvakodni* Horváth módszerétől és »eredményeitől«.

* * *

Horváth alapos válaszából — és talán fenti vizsgálataink eredményéből is — kiderül, hogy Györy érvei sokkal illanékonyabbak, mint a türelmes nyomdafesték, mellyel lenyomatták őket. Cinikus és durván rágalmozó hangja, leplezetlen szellemtörténeti szemlélete, a stílusvizsgálat területén tudományos előismereteinek elárult teljes hiánya, az alapfogalmak meg nem értése minden tárgyilagos szemléelő előtt világossá teszi, hogy a vád önön fejére, hullt: éppen Györy az, aki a maga tájékozatlanságából tudományos látszatú kritikát próbált fabrikálni, de még mint calumniator sem tudott remekművet alkotni. Györy bírálati módszere, tudományos szemlélete, elfogult hozzáállása nem egészséges jelensége tudományos életünknek és minél előbb változtat ezen Györy, annál jobb lesz, — mind a tudomány, mind pedig a saját szempontjából.

A vita *alaphangját* Mezey és Györy már előttünk megütötték s ez az alaphang nem nevezhető sem tárgyilagosnak, sem korrektnek. Ez az oka annak, hogy jelen cikkünkben mi magunk is sokszor a megengedett határig mentünk el élességben, de sohasem a tárgyi igazság rovására. Ha Györy jobb ügyhöz méltó találékonyságát nem rágalmozás felsorakoztatásának szolgálatába állította volna, sokkal inkább előre vihette volna a tudomány, a vitás kérdések tisztázásának ügyét.

Felszabadulás utáni tudományos kritikai irodalmunkat egy bizonyos egyoldalúság jellemezte: a bátor elvi viták hiánya, a szürke tartalmi kivonatolás, a feltétel nélküli elismerés, dicséret hangja. Mezey és Györy áttörték ezt az egyhangúságot, de kísérletük aligha nevezhető szerencsésnek és követendőnek. A hajbókolás és a romboló gyalázkodás közt kell középutnak lennie: a bátor, elvhű szocialista kritika helyes útjának.

Nem véletlen, ha az új felfedezéseket, a merész úttörést a megszokotthoz kényelmesen ragaszkodók hangos ellenzése fogadja még akkor is, ha az új eredmények a bizonyítás szilárd talaján állanak. Az új vívmányok, új módszerek elismerése kétségkívül a bátor felfedezőéhez hasonló — bár lényegesen kisebb intenzitású — merészséget, a haladásra való orientációt igényel. De igen szomorú jelenség, ha valaki azért, mert nem tudja legyőzni a megszokottság nehézségi erőit, eleve lángot okád a tudomány új módszereit eredményesen keresőkre. Nálunk marxista világnézetünkéből fakadó követelmény az egyre teljesebb tudományos megismerésre való törekvés, a túlhaladott nézetek és módszerek cáfolata, helyettesítése korszerűbb, tudományosabb, a valóságot még adekvátabb módon tükröző nézetekkel, módszerekkel. Még ha igaz volna is (bár nem helytálló), hogy Horváth „szétfajtott úgyszólván minden eddigi eredményt”, akkor sem róhatnánk fel ezt hibájául: a már elért eredmények is csak akkor tölthetnek be a tudományos megismerésben pozitív szerepet, ha kiállják az újabb, fejlettebb, sokoldalúbb tudományos bírálatot, vagy lépcsőfokot alkotnak a következő, rajtuk túlmutató eredmények eléréséhez. Mindaz, ami ezt a próbát nem bírja el, talmi érték és cáfolata csak szélesebb utat nyit a tudomány fejlődésének. Aki a tudománynak csak evolúciós perspektíváját látja megengedhetőnek, a lassú, koráll-szerű ráakódást a korábbi eredményekre, aki tabunak tekinti mindazt, amit „megelőző kutatás nagynehezen ráillesztett” az anyagra, az gúzsba akarja kötni a szocialista tudomány fejlődését, el akarja rekeszteni merészen felé ívelő útját.

Természetesen mi is tudjuk, hogy nem minden esetben jelent előrehaladást az, ami az új színében jelentkezik. Tudjuk, hogy gyakran ál-forradalmi, destruktív, anarchikus „kritikát”

is mondtak már az elért tudományos (és egyéb) vívmányokról s ezzel kirúgták maguk alól a már elért helyes eredmények szilárd támasztékát. Horváth János eljárása azonban csak rossz szándékkal, megrögzött előítéletekkel, az általa felsorakoztatott tudományos bizonyítóanyag semmibevételével nevezhető ilyennek. Idézzük a nálunk sokkal hivatottabb kutató, id. Horváth János véleményét már ismertetett bírálatából e kérdéssel kapcsolatban: — jól lehet Horváth számos esetben az eddigi eredményektől eltérő következtetésekre jut, „nem ítélt önhittent és elhamarkodottan; tényeket és érveket higgadtan megfontol, a tartalmi, tárgyi alapú eddigi megállapításokon komoly ok nélkül nem változtat, sőt örül, ha a maga módszerével igazolhatja azokat.”

Horváth János kezdeményezése elvileg is pozitív, hiszen minden bizonnyal számos kutatót új eljárások, új módszerek, új vizsgálati szempontok kialakítására fog ösztönözni. Ugyanakkor az olyan *durva roham*, aminőt pl. Győry intézett — mint láttuk, alaptalanul — Horváth jelentős munkája ellen, visszariaszthat egyes kevésbé kiforrott, kisebb tudományos és *harci tapasztalattal* rendelkező kutatókat az új módszerek keresésétől. Kifejezetten káros az olyan vesztegzár alá helyezési kísérlet, amely elfogultan, diszkreditálással akarja elfojtani még a lehetőségét is annak, hogy Horváth metodikáját a tudományos kutatásban bárki is alkalmazni merészelje. Horváth sokoldalú kritikai szempontjaival, kétségbevonhatatlan tudományosságú, az eddigi metódusokkal *együtt* harmonikusan alkalmazható, nálunk be nem vezetett módszerével új perspektívákat nyitott meg. Eredményeit, módszereit nyilván maga sem tekinti lezártnak, változtathatatlanak. Eljárásmódja előremutató, egyszersmind azonban továbbfejleszthető és tökéletesítendő. Aki mindezt nem ismeri fel, nem csupán egyetlen mű helytelen megítélésével okoz kárt, de magát a tudományt is arra akarná kárhozatni (persze, hasztalan), hogy lemondjon egy komplexebb, sokoldalúbb, teljesebb vizsgálati módszerről.